

ADAM BIELA

NOWE ZGROMADZENIA AGORALNE
JAKO ZBIOROWE REAKCJE LUDZI NA ŚWIECIE
NA WIADOMOŚĆ O ŚMIERCI PAPIEŻA JANA PAWŁA II

Artykuł zmierza do interpretacji zachowań kolektywnych ludzi, które miały miejsce paralelnie w tym samym czasie na świecie jako reakcja na wiadomość o śmierci Jana Pawła II. Koncepcja zgromadzenia agoralnego (Biela, Tabaczyk, 1987; Biela, 1989; Prężyna, 1996) została wybrana do wyjaśnienia fenomenu psychologicznego, który nie był jeszcze nigdy przedtem opisany w literaturze przedmiotu. Jednakże analizowane zjawisko wymagało zdefiniowania nowej kategorii zgromadzenia agoralnego jako światowego zgromadzenia agoralnego, kiedy śmierć charyzmatycznego przywódcy wzmocniła uniwersalne wartości oraz idee zakotwiczone w pamięci zbiorowej społeczności lokalnych na świecie. Światowe zgromadzenie wskazało na mundialną transcendencję wartości, idei, oczekiwań i doświadczanego dobra między uczestnikami żałoby po śmierci Jana Pawła II.

Słowa kluczowe: zgromadzenie agoralne, kolektywne zachowanie, żałoba po śmierci Jana Pawła II.

Relacjonowane w środkach masowego przekazu reakcje ludzi na całym świecie na wiadomość o śmierci Papieża Jana Pawła II stanowią niespotykany wcześniej fenomen psychospołeczny. Na fenomen ten składają się takie wymiary, jak (1) głębia autentycznych przeżyć ludzi żegnających człowieka, który przedstawiał dla nich wzór osoby; (2) skala powszechności i paralelności zjawisk o charakterze zbiorowym (*collective behavior*); (3) szerokie zaangażowanie mediów w relacjonowanie reakcji ludzi na wiadomość o śmierci Jana Pawła II oraz z pogrzebu Papieża. Dzięki tym cechom przeżycia ludzi nabrały charakteru transkontynentalnego.

Celem artykułu jest próba interpretacji tego nowego fenomenu psychospołecznego jako kategorii zachowań kolektywnych. Z góry wykluczam możliwość interpretacji tych zjawisk z punktu widzenia terminów stosowanych w tradycji psychologii tłumu G. Le Bona (uczestnicy opisywanych zgromadzeń nie stanowią tłumu), psychoanalizy Z. Freuda (jako zbiorowe **ja**) czy też ujęć strukturalistycznych (np. H. Blumer), które interpretują zgromadzenie zbiorowe o charakterze ekspresyjnym (tzw. tłum ekspresyjny). Proponuję natomiast odniesienie się koncepcji zgromadzenia agoralnego (*agoral gathering*), zastosowanej m.in. przez A. Biele, J. Tobacyka i W. Prężynę do interpretacji pielgrzymek Jana Pawła II do Polski.

I. FENOMEN ZGROMADZENIA AGORALNEGO (*AGORAL GATHERING*) I PRZYKŁADY DESYGNATÓW TEGO POJĘCIA

Zgromadzenie agoralne zostało zaproponowane jako tzw. idealny typ pojęcia wyjaśniającego zjawiska psychospołeczne towarzyszące masowym zgromadzeniom pokojowym, takim jak wizyty papieskie. Biela (1989) wskazał, iż zgromadzenie agoralne znacząco różni się od innych zjawisk znanych z literatury społecznej z zakresu zbiorowych zachowań, opisywanych przez takie terminy, jak tłum (*crowd*), masa (*mass*), publiczne zachowanie (*public*).

Zgromadzenie agoralne (z gr. *agora*: rynek) to dobrowolne, masowej skali publiczne zgromadzenie, zainspirowane jakimiś wyższymi wartościami moralnymi lub społecznymi, np. godność ludzka, prawda, wolność, sprawiedliwość. Wskazuje się na siedem konstytutywnych cech zgromadzeń agoralnych: (1) kierowanie się wartościami wyższymi przez gromadzące się osoby; (2) intencje niestosowania przez nie przemocy; (3) dobrowolność uczestnictwa; (4) otwartość spotkania; (5) masowa skala uczestnictwa; (6) świadomość przeżywania przez uczestników jedności przy jednoczesnym uświadamianiu sobie wagi społecznej zgromadzenia; (7) pozytywne następstwa zgromadzenia zarówno w skali indywidualnej, jak i społecznej.

Jako przykłady zgromadzeń agoralnych wymienia się: pielgrzymki papieża Jana Pawła II (Biela, Tobaczyk, 1987; Biela, 1989; Prężyna, Jagiełło, 1987; Prężyna, 1996); *non-violent* marsze Ghandiego, pokojowe marsze Martina Luthera Kinga, demonstracje publiczne w obronie życia, pokojowe strajki „Solidarności” (Biela, 1989); tzw. bałtycka droga (*the Baltic Way*) dla upamiętnienia rocznicy paktu Ribbentrop-Mołotow (Gaidys, Tureikyte, 1996); wydarzenia z okresu tzw.

aksamitnej rewolucji na Słowacji (Ferjenčik, 1996); wydarzenia sierpniowe w Moskwie i Leningradzie w 1991 r. oraz w Sofii – określane jako „Miasto Prawdy” – w lipcu i sierpniu 1990 r. (Biela, 1996).

II. POZYTYWNE NASTĘPSTWA ZGROMADZEŃ AGORALNYCH W POLSCE ORAZ W INNYCH KRAJACH

Unikalne przeżycia uczestników zgromadzenia agoralnego mają bardzo pozytywne następstwa nie tylko dla poszczególnych osób uczestniczących w tym nowym spotkaniu, lecz również wiążą się z pozytywnymi przemianami w skali społecznej. Na podstawie analizy psychologicznej doświadczeń agoralnych można wymienić następujące cechy samych procesów agoralnych (Biela, 1989):

(1) jedność przeżyć emocjonalno-motywacyjnych oraz poznawczych w czasie zgromadzeń agoralnych;

(2) wspólnotowy charakter doświadczeń agoralnych docierających do głębi społecznej natury ludzkiej, mającej swoje źródła w uniwersalnych potrzebach człowieka;

(3) skumulowana siła procesów i zachowań zbiorowych, wskazująca na kierunek pozytywnych przemian i powszechnie akceptowanych dążeń społecznych;

(4) silne zakorzenienie przeżyć i doświadczeń agoralnych w pamięci zarówno indywidualnej, jak i zbiorowej uczestników tych zgromadzeń;

(5) promieniowanie procesów agoralnych na osoby, które nie były uczestnikami zgromadzenia.

Rezultatem procesów postagoralnych jest rozszerzanie się zakresu ich oddziaływania na ludzi, którzy z różnych powodów nie uczestniczyli w zgromadzeniu agoralnym. Stwarza to płaszczyznę przyspieszającą tempo i skalę integracji społecznej. Jako przykład można podać zakres i tempo procesów postagoralnych po pierwszej pielgrzymce Jana Pawła II do Polski, która miała miejsce w dniach od 2 do 10 czerwca 1979 r.

W czasie tych dni zgromadzeń agoralnych, w których uczestniczyło bezpośrednio około 50% mieszkańców Polski, wielu uświadomiło sobie jedność swoich myśli, uczuć i przekonań w skali ogólnonarodowej. Masowe spotkanie z Papieżem oraz powszechne zainteresowanie Jego wizytą spowodowało, że zwiększyło się poczucie wewnętrznej wolności i bezpieczeństwa Polaków oraz integracji społecznej pomiędzy ludźmi reprezentującymi różne zawody, a także wzrosła intensywność potrzeby autentycznego myślenia i działania. Przyczyniło się to

niewątpliwie do pogłębienia solidarności społeczno-zawodowej między polskimi robotnikami, rolnikami oraz inteligencją, i zaowocowało powstaniem ruchu „Solidarność” w lipcu i sierpniu 1980 r. Dzięki temu ruchowi dokonała się bezkrwawa rewolucja, która jako fala zgromadzeń agoralnych zmieniła najpierw oblicze polityczne Polski, a następnie rozprzestrzeniła się na inne kraje tzw. bloku sowieckiego, doprowadzając do upadku systemu totalitarnego w sposób pokojowy. Przykładem takiej fali zgromadzeń agoralnych były m.in. wydarzenia „aksamitnej rewolucji” w Czechach i na Słowacji, a także pokojowe rozebranie Muru Berlińskiego, co doprowadziło do zjednoczenia dwóch państw niemieckich. Podobne zjawiska agoralne spowodowały w konsekwencji formalny upadek ZSRR i powstanie niepodległych państw z byłych republik związkowych.

III. JAN PAWEŁ II – CHARYZMATYCZNY PRZYWÓDCA ZGROMADZEŃ AGORALNYCH

Można postawić tezę, iż Jan Paweł II poprzez swoje pielgrzymki zapoczątkował nowe, nie znane w dotychczasowej historii zjawiska psychospołeczne, zwane zgromadzeniami agoralnymi, w których następstwie zostało zmienionych wiele dotychczasowych makrosystemowych układów społecznych i politycznych zarówno w ramach stosunków wewnątrzpaństwowych, jak i w relacjach międzynarodowych.

Było to oczywiste już w czasie pierwszej pielgrzymki Papieża do Meksyku. Po tej wizycie Meksykanie stali się innym narodem w sensie swobód demokratycznych dla Kościoła i religii. Jeszcze bardziej wyraźnie było to widoczne w czasie i po Jego pielgrzymce do Polski w 1979 r. Zjawiska agoralne, które miały wówczas miejsce, zupełnie „zmieniły oblicze polskiej ziemi”, a w konsekwencji później także oblicze Europy Środkowej i Wschodniej.

Każda zagraniczna wizyta Jana Pawła II inicjowała nowe zjawiska psychospołeczne – zgromadzenia agoralne – których przywódcą był On sam, zaś indywidualnymi i suwerennymi jej podmiotami byli wszyscy uczestnicy tych spotkań. Unikalnym fenomenem zgromadzeń było m.in. doświadczanie, często przez miliony uczestników, tego, iż nie czuli się oni ani zagubieni, ani anonimowi w czasie masowego spotkania, ale odczuwali głęboki osobowy kontakt z Papieżem oraz z innymi uczestnikami zgromadzenia. Jest to fascynujące, gdyż zdecydowana większość uczestników nie miała żadnej fizycznej szansy na bezpośredni z Nim kontakt. Jednak – pomimo braku bezpośredniego kontaktu z Papieżem – wiele

osób relacjonuje swoje głębokie osobiste doświadczenie związane z oglądaniem twarzy Papieża (np. „Spojrzał na mnie, przejeżdżając papamobilem”) lub dotyczące wypowiedzianych przez Niego słów jako bezpośrednio do słuchającego (np. „Jego słowa dotyczyły mnie osobiście”) (Biela, 1983). Prawidłowości te mogą być określane odpowiednio jako: fenomen twarzy charyzmatycznego przywódcy oraz fenomen słów charyzmatycznego przywódcy. Również z badań holenderskich dotyczących wizyty Jana Pawła II wynika, że aż o 19% wzrosła ocena sympatyczności Papieża po Jego wizycie w 1985 r. ($p < 0,01$), co może zostać zinterpretowane jako efekt fenomenu charyzmatycznego przywódcy zgromadzenia agoralnego.

W czasie takich spotkań agoralnych uczestnicy identyfikują się ze swoim przywódcą, wyraźnie odczuwając, że stara się on wzmocnić ich własną indywidualną podmiotowość w czasie spotkania o ważne wymiary egzystencjalne sięgające głębi ich osobowości oraz człowieczeństwa. Głębia psychologiczna tego procesu identyfikacji polega na tym, iż osoba Papieża staje się w jakimś stopniu „częścią” osobowości każdego z uczestników zgromadzenia agoralnego. Dotyczy to Jego przesłania moralnego, religijnego, społecznego i ogólnoludzkiego, ale również cech Jego osobistego przekazu, poczucia humoru, zwykłych gestów, wyrazu twarzy, tonu głosu, błyskotliwości, a nawet objawów zmęczenia czy odczuwanych dolegliwości i znoszenia cierpienia. To wszystko uczestnicy zgromadzenia rejestrują w swojej pamięci jako wzorce, które stanowią dla nich punkt odniesienia w ich jednostkowym życiu. Osoba charyzmatycznego przywódcy pozwala uczestnikom zgromadzenia agoralnego przeżyć osobisty kontakt z jego osobowością, która emanuje autentycznością człowieczeństwa i ułatwia więź z innymi ludźmi jako podmiotami zgromadzenia.

Pojawienie się Jana Pawła II zawsze elektryzowało oczekujących na Niego, często przez wiele godzin, uczestników zgromadzenia. Gdy się pojawiał ludzie zachowywali się już inaczej: mieli świadomość, że jest z nimi obecny ten, który dawał nadzieję na bardziej godne i autentyczne życie. Po spotkaniu z Nim stawali się sobie bardziej bliscy. Wiele tym spotkaniom agoralnym zawdzięczają. W czasie ich trwania nastąpiła zarówno w skali indywidualnej, jak i zbiorowej swoista psychoterapia, której podstawą było to, iż charyzmatyczny przywódca zgromadzenia agoralnego pomógł im być bardziej podmiotami swojego życia osobistego, rodzinnego, społecznego i politycznego. To dzięki temu poczuciu dokonała się w wielu z nich przemiana wewnętrzna, a w skali zbiorowej nastąpiła integracja

społeczna, która uwarunkowała pozytywne zmiany w krajach, gdzie zgromadzenia agoralne z udziałem Jana Pawła II miały miejsce.

Nie ulega żadnej wątpliwości, że ostatnie dni oraz godziny życia Jana Pawła II, a następnie wiadomość o Jego śmierci oraz reakcje ludzi na tę wiadomość – upowszechniane za pomocą środków masowego przekazu – stały się masowymi zjawiskami agoralnymi o charakterze globalnym. Mam tutaj na uwadze nie tylko milionowych uczestników pożegnania z Janem Pawłem II w Rzymie – miejscu pogrzebu, lecz również spontanicznie, wspólnie przeżywane odejście człowieka, który pozostawił swoim potomnym jakieś wartości i dobro, które należało zgłębić i zachować dla siebie i innych poprzez wspólne bycie w jedności refleksyjnej i modlitewnej w miejscach, które uznano za najbardziej odpowiednie dla spotkań agoralnych – w kościołach chrześcijańskich, ale również w świątyniach innych wyznań religijnych na całym świecie oraz na placach, na których Jan Paweł II spotykał się z ludźmi w czasie swoich pielgrzymek. Miejsca te zostały zapisane w pamięci zbiorowej i wyzwoliły potrzebę odnowienia przeżyć agoralnych, których podmiotami byli uczestnicy historycznych spotkań agoralnych sprzed kilku, kilkunastu lub nawet ponad dwudziestu lat. Przykładowo plac Zwycięstwa w Warszawie gromadził co wieczór tysiące ludzi, zwłaszcza młodzieży, którzy zbiorowo przeżywali wartości związane z Janem Pawłem II jako dobro osobiste, narodowe i ogólnoludzkie, które On swoją obecnością na ziemi pozostawił światu jako dar bezcenny i wiecznotrwały. Spotkania agoralne odbywały się również w wielu miastach i miejscach, gdzie Jan Paweł II nie był osobiście, ale ich mieszkańcy przyjęli jakieś symbole związane z Jego osobą, na przykład wieczorne spotkania i marsze, najczęściej młodych ludzi, połączone z zapalaniem świec wzdłuż ulic noszących imię Jana Pawła II, przy Jego pomnikach lub w innych miejscach, którym nadano symboliczne znaczenie związane z Jego osobą.

Przejawem zachowań agoralnych, mających tę samą intencjonalność, było zapalenie przez kilkanaście dni świec w oknach domów przez ludzi na całym świecie dokładnie o godzinie, w której Papież odszedł z tego świata według oficjalnego komunikatu watykańskiego, tj. o 21.37. Ludzie chcieli w ten sposób utrwalić zachowaniem, zbiorowo i globalnie pamięć daru, jakim był On sam dla świata i ludzkości – poprzez swoje życie i posługę, słowa, czyny i postawę autentycznego służenia ludziom, w prawdzie, pokrzepianiu nadzieją, głębokiej wierze w Boga i dobro zapisane w człowieku.

1. *Agora globalna*

Analiza psychologiczna zachowań ludzi oraz zjawisk społecznych związanych z sytuacją żegnania przez świat papieża Jana Pawła II pozwala wysunąć wniosek, iż niewątpliwie tworzą one zupełnie nową kategorię zachowań zbiorowych, które są wprawdzie zgromadzeniami agoralnymi w sensie definicyjnych cech konstytutywnych, ale mamy obecnie do czynienia z nową kategorią desygnatu pojęcia *zgromadzenia agoralnego*. Tymi nowymi cechami, wzbogacającymi jego treść i rozszerzającymi sam zakres desygnatów pojęcia *zgromadzenie agoralne*, są:

1. Przy braku fizycznej obecności charyzmatycznego przywódcy zgromadzenia agoralnego rolę wiodącą przyjmuje jego przekaz ideowo-moralny, który staje się dla uczestników jeszcze bardziej klarowny, cenny i żywy poprzez konkretyzację w osobie przywódcy i w jego życiu – w sytuacji jego fizycznego braku po jego śmierci.

2. Brak fizyczny przywódcy zgromadzenia stwarza potrzebę zakotwiczenia doświadczeń agoralnych w zachowaniach zbiorowych i w strukturze symboli, które zostają zarejestrowane w pamięci zbiorowej oraz globalnej poprzez swoje uniwersalne i ogólnoludzkie treści ideowo-moralne, których te zachowania i symbole są nośnikami.

3. Przeżycia agoralne związane z żałobą po śmierci Jana Pawła II miały globalny, tj. ogólnoswiatowy charakter. Odbywały się one na całym świecie dzięki roli pośredniczącej mediów, które bardzo pomogły w stworzeniu światowej rodziny ludzkiej, pogrążonej nie tylko w przeżywaniu żałoby po stracie wielkiego i bliskiego człowieka, lecz również w kontemplacji wartości i prawd, które pomógł On ludziom odkryć, zgłębić, nasączyć wiarą i nadzieją oraz bardziej się nimi zachwycić, zadumać i jeszcze mocniej je pokochać.

4. Świat stał się przez kilkanaście dni wielką globalną agorą, gdzie ludzie, spotykając się, kierowani głęboką potrzebą wspólnego przeżywania najgłębszych tajemnic życia człowieka na ziemi i swojego człowieczeństwa, stali się sobie bliżsi dzięki świadectwu życia i śmierci jednego człowieka, który stał się uosobieniem ich dążeń, wzorów i celów życiowych.

Biała i Tobacyk (1987), analizując procesy agoralne, rozszerzyli pojęcie *auto-transcendencji* (*self-transcendence*) z poziomu indywidualno-wertykalnego na procesy społeczne wskazując, iż masowe zgromadzenia agoralne ułatwiają *horyzontalną interselftranscendencję* (*inter-self-transcendence*) u uczestników tych

zgromadzeń. Zjawiska globalnej agory, doświadczane przez ludzi na całym świecie po śmierci Jana Pawła II, wskazują, iż miała miejsce *mundialna transcendencja* (*mundial inter-self-transcendence*) przeżywanych przez uczestniczące w nich osoby wartości, oczekiwań, celów oraz ideałów życiowych. *Mundialna interself-transcendencja* nadała im charakter uniwersalny oraz bardziej konkretny, bo mający swój prototyp osobowy w przykładzie życia Jana Pawła II.

2. Pozytywna rola mediów

Globalna agora po śmierci Jana Pawła II była możliwa dzięki pozytywnej roli, jaką odegrały światowe media w upowszechnianiu informacji o ostatnich dniach i godzinach Papieża oraz o reakcjach ludzi w różnych krajach na te wiadomości. Relacje medialne stanowiły czynnik nie tylko upowszechniający reakcje agoralne na cały świat, lecz również przyczyniły się do pogłębienia i wzbogacenia przeżyć poprzez umożliwienie dzielenia się przeżyciami i refleksjami ludzi z różnych stron świata, reprezentujących różne religie, narodowości, rasy, różny poziom wykształcenia i statusu ekonomicznego, ale łączących się w jednym: w bólu rozstania z człowiekiem, który dla wierzących był żywym i autentycznym odbłaskiem miłości Boga do człowieka, zaś dla ludzi nie podzielających wiary w Boga czy też poszukujących do Niego drogi – drogowskazem szacunku dla drugiego człowieka i szanowania godności ludzi.

Co charakterystyczne, dziennikarze relacjonujący te smutne wydarzenia agoralne występowali w podwójnej roli: z jednej strony chcieli być obiektywnymi reporterami niezwykłych dla świata faktów obiektywnych, a z drugiej – stawali się indywidualnymi podmiotami procesów typowych dla zgromadzeń agoralnych. Będąc w tej drugiej roli, starali się prowadzić obserwacje uczestniczące doświadczonych ludzi tworzących atmosferę intelektualną i emocjonalną zgromadzeń agoralnych i służyli swoimi sprawozdaniami jako autentycznymi świadectwami.

3. Treść agoralnego przekazu

Jaka jest treść agoralnego przekazu dotyczącego żałoby świata po śmierci Jana Pawła II?

Poprzez przeżycie wspólnie smutku rozstania z Janem Pawłem II wielu ludzi stało się sobie bliższymi. Poprzez to, iż uczestniczyli w żalu po śmierci Papieża, doświadczali, że są razem, że łączy ich coś bardzo ważnego. Na tak wielką skalę

ludzie na całym świecie przez co najmniej kilkanaście dni trwali w zjednoczeniu. Jak nigdy w historii, mieszkańcy naszej planety przeżyli głęboko jedność globalną.

Co było treścią tych przeżyć jedności?

Odpowiedź na to pytanie musi sięgać do wielowymiarowej rzeczywistości, jaką jest ludzka psychika, której głębia uwyrażnia się w kontaktach społecznych. Takim kontekstem były właśnie podobne reakcje ludzi na świecie w sytuacji pożegnania Jana Pawła II. Czytelnym wymiarem tych przeżyć było doświadczenie jedności wyrażające się w oczekiwaniu, pragnieniu i tęsknocie ludzi za wartościami transcendentnymi i uniwersalnymi, takimi jak prawda, dobro, piękno i miłość. Jan Paweł II pokazał ludziom, że możliwe jest nie tylko zbliżenie się do tych wartości, ale także ich osiągnięcie w realnym, jednostkowym życiu. Żyjąc blisko ludzi, ich codziennych trosk i problemów, Jan Paweł II dawał przykład, że spotykanych ludzi można kochać, szczerze i po ludzku uśmiechając się do nich, dobrze im życząc, modląc się za nich, przebacząc im (nawet temu, który chciał Go zabić), okazując im szacunek, podkreślając ich godność człowieczą. Przekazując te głębokie prawdy, Jan Paweł II dokonywał tego nie tylko przez słowa pisane czy mówione, ale także poprzez swoje czyny, gesty, całą swoją postawę. Robił to z poczuciem radości i humoru, szczerze ujmując ludzi autentycznością swojej osoby, przełamywaniem sztywnych tradycji czy konwenansów.

W Jego postawie nie było dwuznaczności. Cechowała Go jasność myśli i bezkompromisowość w głoszeniu prawdy, w obronie praw człowieka. Nigdy jednak nie ranił drugiego człowieka, zawsze miał dla niego szacunek. Z Jego postawy emanowała klarowność w rozróżnianiu dobra od zła, prawdy od fałszu. Ta bezkompromisowość, wymaganie najpierw od siebie oraz radykalizm moralny były magnesem przyciągającym młodzież, nazywaną dziś pokoleniem JP II. To ona przybywała na Dni Młodych, organizowane dla niej przez Papieża co dwa lata. To ona wypełniała tłumnie żałobne place i ulice po Jego śmierci, przechodząc w długich marszach, zapalając świece i lampiony jako wyraz przeżywanej wspólnie straty Jego osoby.

Najgłębszym wyrazem przeżytej globalnej agory papieskiej było wspólne doświadczenie przez ludzi tego, że spotkali człowieka, który pokazał, jak godnie, prawdziwie, autentycznie i święcie można żyć, cierpieć i umierać. Uczył swoim przykładem, że żyć, cierpieć i umierać można blisko ludzi, kochając ich, modląc się za nich – pozwalając im przez to bardziej godnie żyć. Przez takie świadectwo zbliżył ludzi do siebie, a przez to i do Boga – niezależnie od tego, czy byli chrześcijanami, ludźmi innych wyznań, czy też innych przekonań światopoglądowych.

Świat po Jego życiu, a zwłaszcza po świadectwie Jego odejścia z tego świata, stał się bardziej ludzki, a zasiane przez niego ziarno przynosi obfite plony. Wyraża to najpełniej wiersz napisany przez amerykańskiego psychologa, redaktora naczelnego *Journal of Humanistic Psychology*, Thomasa Greeninga², zatytułowany *The Pope's Death*. Jest on reakcją agoralną na wiadomość o śmierci Jana Pawła II. Oto jego oryginalny tekst angielski oraz tłumaczenie polskie autorstwa ks. Jerzego Szymika:

The Pope's Death

You taught us well how we should die,
and blessed us with your last goodbye.
Released in peace from earth's tight shroud,
you made death's angel rightly proud.
Now we live on, with many faiths,
surrounded by a host of wraiths.
May each of us in our own way
remember who you were each day.
The mournful world spins on and on
You're in our hearts, you are not gone.

Śmierć Papieża

Uczyłeś nas, jak przyjąć śmierć,
dziś nam błogosław, dobro wznieć.
Ze źródła możesz wolność pić,
a anioł śmierci dumnym być.
Zaś my wśród wielu trwamy wiar,
pośrodku duchów, zjaw i mar.
Więc niech pamięta każdy z nas,
kim byłeś dla nas w tamten czas.
W żałobie kręci się nasz świat
– lecz w sercach naszych pozostałeś. Tak.

---

² Wiersz został przesłany przez poetę autorowi tego artykułu po śmierci Jana Pawła II.

BIBLIOGRAFIA

- Biela, A. (1983). *Papieskie lato w Polsce. Szkic psychologiczny wizyty-pielgrzymki papieża Jana Pawła II w Polsce*. London: Veritas.
- Biela, A. (1989). Agoral gatherings: A new conception of collective behavior. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 19, 311-336.
- Biela, A. (1996). Agoral gatherings and large scale transformation in Europe in the 80s and 90s. *Journal for Mental Changes*, 2, 83-100.
- Biela, A., Tobacyk, J. (1987). Self-transcendence in the agoral gathering: A case study of Pope John Paul II's 1979 visit to Poland. *Journal of Humanistic Psychology*, 27, 390-405.
- Ferjenčík, J. (1996). Velvet revolution meetings in Slovakia: Sociopsychological characteristics. *Journal for Mental Changes*, 2, 121-127.
- Gaidys, V., Tureikyte, D. (1996). Agoral gatherings in Lithuania: An example of the "Baltic Way". *Journal for Mental Changes*, 2, 113-119.
- Prężyna, W. (1996). Agoral gatherings as a social phenomenon in the experience of the 80s in Poland. *Journal for Mental Changes*, 2, 101-112.
- Prężyna, W., Jagiełło, A. (1987). *Moje spotkanie z Papieżem*. Lublin: Reakcja Wydawnictw KUL.

NEW AGORAL GATHERING
AS A COLLECTIVE REACTION OF PEOPLE IN THE WORLD
TO THE MESSAGE OF THE DEATH OF POPE JOHN PAUL II

S u m m a r y

The paper aims to interpret the collective behaviour of people which occurred simultaneously around the world as a reaction to the death of Pope John Paul II. Such a phenomenon has never been described in psychological literature before and the concept of agoral gathering (Biela, Tobacyk, 1987; Biela 1989; Prężyna, 1996) has been chosen to account for it. However, due to its novel features, the analysed phenomenon necessitated introduction of a new category of agoral gathering, namely mundial agoral gathering. This took place when the death of the charismatic leader strengthened universal values and ideas which were anchored in the structure of symbols stored in the collective memory of local communities around the world. The mundial agoral gathering made evident that mundial-inter-self-transcendence of values, ideas, expectations and goods occurred among participants of the mourning after Pope John Paul II.

Key words: agoral gathering, collective behaviour, mourning after the death of Pope John Paul II.

Translated by Konrad Janowski